

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 1 (349) ЛЮТИЙ

2022

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 1 (349) лютий 2022

Частина II

Засновано в лютому 1997 року
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 28 лютого 2022 року)

Виходить чотири рази на рік

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Семеріков С. О. – доктор педагогічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, професор кафедри інформатики та прикладної математики (Україна)

Заступники головного редактора:

Караман О. Л. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», ректор (Україна)

Набока О. В. – доктор історичних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри історії України (Україна)

Шехавцова С. О. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», професор кафедри романо-германської філології (Україна)

Відповідальні редактори:

Юрків Я. І. – доктор педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», проректор з науково-педагогічної роботи (Україна)

Забудкова О. А. – кандидат історичних наук, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», старший викладач кафедри історії України (Україна)

Кокнова Т. А. – доктор педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри романо-германської філології (Україна)

Члени редакційної колегії:

Бабич В. І. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», професор кафедри олімпійського та професійного спорту (Україна)

Власенко К. В. – доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія, завідувач кафедри математики та моделювання (Україна)

Глуховцева К. Д. – доктор філологічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри української філології та загального мовознавства (Україна)

Дмитренко В. І. – доктор філологічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, професор кафедри української та світової літератур (Україна)

Заблюцький В. В. – доктор наук з державного управління, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», директор навчально-наукового інституту публічного управління, адміністрування та післядипломної освіти (Україна)

Кобзар О. І. – доктор філологічних наук, професор, Полтавський університет економіки й торгівлі, професор кафедри ділової іноземної мови (Україна)

Кушнірова Т. В. – доктор філологічних наук, професор, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, професор кафедри германської філології та перекладу (Україна)

Литвин М. Р. – доктор історичних наук, професор, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, завідувач відділу (Україна)

Лукасевіч-Велеба Й. – доктор педагогічних наук, Академія спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської, професор педагогічного факультету (Республіка Польща)

Любимова С. А. – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, докторант кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені проф. О. М. Мороховського (Україна)

Михальський І. С. – доктор історичних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», професор, виконуючий обов'язки завідувача кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин (Україна)

Моїсєєнко О. Ю. – доктор філологічних наук, професор, Національний університет «Києво-Могилянська академія», професор кафедри англійської мови (Україна)

Нефьодов Д. В. – доктор історичних наук, доцент, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомилинського, доцент кафедри історії (Україна)

Отравенко О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання (Україна)

Прошкін В. В. – доктор педагогічних наук, Київський університет імені Бориса Грінченка, професор кафедри комп'ютерних наук і математики (Україна)

Саєнко В. Г. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри олімпійського та професійного спорту (Україна)

Священко З. В. – доктор історичних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання (Україна)

Си Цзюньцзін – доктор філологічних наук, професор, Ланьчжоуський університет, факультет російської мови та літератури (КНР)

Ткачук В. В. – кандидат педагогічних наук, Криворізький національний університет, асистент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки (Україна)

Хахула Л. І. – кандидат історичних наук, доцент, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, старший науковий співробітник (Україна)

Юган Н. Л. – доктор філологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри іноземних мов (Україна)

Редакційні вимоги до технічного оформлення статей

Редакція «Вісника» приймає статті обсягом 5 – 7 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) – 3,8 см; верхній колонтитул – 1,25 см, нижній – 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2014.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками. Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний).

Через рядок від УДК в лівому верхньому кутку вказуються прізвище, ім'я по-батькові автора (повністю, шрифт жирний). На наступному рядку – учений ступінь, звання, посада, місце роботи; e-mail; ORCID ID (персональний код, який необхідно отримати, заповнивши анкету за посиланням: <https://orcid.org/register>).

Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); визначення методики дослідження (сукупність методів дослідження, їх основний зміст, характеристики і показники, які вони фіксують, та одиниці вимірювання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела в тексті оформлюються таким чином: у круглих дужках зазначається прізвище автора, та рік видання роботи (наприклад, Шумська, 2010). Якщо потрібно послатися на декілька джерел, варто перелічувати їх через крапку з комою (наприклад, Афанасьєва, 2016; Богданова & Саннікова, 2015; Мооге, 2006). Якщо використовуються цитати, статистика тощо, то слід вказати номер сторінки посилання (Афанасьєва, 2016, с. 46; Bruner, 2012, р. 24).

Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після заголовку „Список використаної літератури” (без двокрапки) у порядку цитування й оформлюються відповідно до ДСТУ 8302:2015. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Для коректного індексування публікацій наукометричними системами після «Списку використаної літератури» необхідно навести References. Посилання в **References** мають бути оформлені латиною; для кирилических цитувань слід транслітерувати імена авторів та назви видань; останні також слід навести в англійському перекладі в [] з зазначенням мови оригіналу в дужках, наприклад, [in Russian], [in Ukrainian]. Назви періодичних видань слід наводити відповідно до офіційного латинського написання за номером реєстрації ISSN. В елементах опису не можна замінити латинські літери на кирилическі. Цитування в References мають бути оформлені за стандартом APA.

Статтю заключають 3 анотації обсягом 1600-1800 знаків (українською, російською та англійською мовами) із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3–5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу (повністю), домашня адреса; e-mail та номери телефонів (службовий, домашній, мобільний) трьома мовами (українською, російською та англійською).

13. **Мальцева О. І.** Формування позитивного іміджу соціальної служби..... 140
14. **Пліско Є. Ю., Кузнецов О. В.** Сучасний напрям державної системи соціального забезпечення та соціальної роботи з дітьми сиротами..... 150
15. **Степаненко В. І., Степаненко В. В.** Онлайн-сервіси і програмне забезпечення для обробки даних педагогічних і соціальних досліджень..... 160
16. **Черниш О. О.** Молодь як об'єкт медіасоціалізації у закладі вищої освіти..... 169
17. **Юрків Я. І.** Надання соціальних послуг вразливим категоріям населення як вид професійної діяльності соціального працівника..... 178

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

18. **Бровченко А. К., Кондратенко В. О., Пехарєва А. С.** Проблема професійного самовизначення підлітків з інтелектуальними порушеннями..... 192
19. **Кулешова В. В., Мальована В. В., Самойлова І. В.** Професійна підготовка асистента вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти..... 202
20. **Потамошнєва О. М.** Робота з формування словникового запасу у дітей дошкільного віку із ЗНМ II рівня в умовах дослідницької діяльності..... 212
21. **Проскурняк О. І., Ільченко О. В., Кондратенко В. О.** Пісочна терапія як засіб корекції невпевненої поведінки молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення..... 221
22. **Синьов В. М., Коваленко В. Є.** Біля витоків харківської олігофренопедагогіки: «Школа біля воріт лікарні» П. Бутковського..... 230
23. **Тарасова В. В.** Особливості формування сприйняття почасових уявлень у дітей із порушенням інтелектуального розвитку..... 240
24. **Товстуха О. М.** Психолого-педагогічні умови організації інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти..... 250
25. **Утьосова О. І.** Дослідження соціальної свідомості у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями..... 260

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

УДК 159.973

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-1(349)-2-192-201

Бровченко Анастасія Камілівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри корекційної освіти
та спеціальної психології КЗ «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»,
м. Харків, Україна.
brovch.anastasiia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2208-296X>

Кондратенко Валентина Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»,
м. Харків, Україна.
kafedra.korect@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9866-7804>

Пехарєва Альона Станіславівна,

кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»,
м. Харків, Україна.
alalenaaluona@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1836-4158>

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Одним із суттєвих факторів, які визначають вибір певної професії молодою людиною, є її рівень інтелекту, а також здібності та схильності, що також пов'язані з рівнем інтелектуального розвитку. Звичайно, слід зазначити, що для кожної професії існують свої критичні параметри інтелекту, які визначають рівень успішності людини у виконанні професійних обов'язків. До того ж, саме певний рівень інтелекту дозволяє молодій людині критично оцінювати власні можливості щодо оволодіння необхідними уміннями в професійній діяльності та співвідносити їх з вимогами професії.

Професійне самовизначення саме по собі вимагає високої інтелектуальної активності. Дослідники зазначають, що процес цей

повинен відбуватися свідомо та вільно, незалежно від того, чи маємо ми справу з випускником звичайної школи, або школи корекційної, тобто, з учнем, що має порушення інтелектуального розвитку. Слід погодитися з тим, що підлітки з порушеннями інтелекту так само, як і всі їх однолітки, повинні визначатися з власним професійним шляхом самостійно, а не приймати некритично вибір батьків або педагогів. І дорослі люди мають їм допомогти з цим вільним вибором.

В останні десятиліття в західноєвропейській, американській і вітчизняній спеціальній педагогіці спостерігаються прогресивні зміни в уявленнях про межі можливостей соціальної реабілітації, отримання освіти та професійних можливостей осіб з порушеннями інтелектуального розвитку. З'являються нові аспекти осмислення проблеми входження даної категорії осіб у соціум як повноправних його членів. Вони свідчать про те, що при грамотній організації психолого-педагогічного супроводу й соціальної підтримки спостерігається позитивна динаміка їх розвитку та адаптації, а як слідство – самореалізація в рамках доступної професії.

Взагалі проблема професійної орієнтації та самовизначення підлітків є цілком усвідомленою у сучасній науці і достатньо розробленою. Але розробленість ця стосується в основному дітей та юнацтва з нормотиповим розвитком. Суттєвий вклад у розробку питань профорієнтації внесли і фізіологи (В. Бехтерев, В. Небиліцин), і психологи (І. Кон, Л. Божович, С. Рубінштейн, В. Ядов), і, звичайно, педагоги (В. Поляков, С. Батишев та ін.). Сучасна педагогіка, педагогічна психологія та психологія праці також приділяють велику увагу розробці нових підходів до розуміння явищ вибору професійного шляху підростаючими поколіннями та професійної самореалізації молоді, а також шляхів керування цими процесами. Професійне самовизначення розглядається як складова загального процесу самовизначення особистості (К. Абульханова-Славська, В. Бондарев, В. Сафін, Д. Фельдштейн та ін.). Також воно вивчається в контексті засвоєння соціальних ролей у процесі соціалізації, що розкривалося у працях Є. Клімова, І. Кона, Т. Кудрявцева. Питаннями вибору професії старшокласниками займалися Є. Борисова, Л. Кравчук, С. Сидоренко та ін.

Але, незважаючи на безперервний інтерес до завжди актуальної проблеми пошуку молоддю свого місця у світі, в педагогічній психології дослідження по питанням професійного самовизначення осіб з порушеннями інтелекту нечисленні (Г. Дульнев, Л. Мирський, О. Акімова, О. Пашинова, Є. Ланіна). У вітчизняній (українській) спеціальній педагогіці та психології майже не зустрічаються роботи, присвячені саме проблемам самовизначення підлітків у майбутніх професійних шляхах. В більшості випадків цікавість дослідників концентрується на практичних моментах профорієнтації та трудового виховання і навчання. Серед небагатьох робіт з цієї проблеми слід відмітити праці Ю. Бистрової (Бистрова, 2012).

На жаль, проблема професійного самовизначення осіб зі зниженим інтелектом полягає не тільки в пасивності учнів та неумінні їх розібратися з власними бажаннями та здібностями, а й у тому, що ця свобода вибору і сам вибір їм часто не надається в силу цілого ряду суб'єктивних та об'єктивних причин. Суб'єктивними причинами можна вважати відсутність віри батьків та педагогів в те, що дитина здатна опанувати таку складну життєву задачу, яку важко вирішити навіть нормотиповим старшокласникам, а до об'єктивних відносяться відсутність необхідної різноманітності закладів професійної освіти для осіб з порушеннями інтелекту та складність організації профорієнтаційної роботи з даною категорією учнів.

Але навіть створення сприятливих умов для процесу професійного самовизначення, що саме по собі достатньо складно в умовах навчання та виховання дітей з порушеннями інтелекту, буває достатньо, щоб випускник корекційної школи замислився про власне майбутнє і спробував його спланувати, тобто проявив хоч найменшу ініціативу у виборі професійного шляху. А це надалі буде, звичайно, здійснюватися з допомогою та під керівництвом педагогів, фахівців та батьків.

Виходячи з означених питань, метою даної статті є осмислення основних особливостей професійного самовизначення підлітків з порушеннями інтелекту, найбільш впливових факторів його формування та окреслення деяких задач цілеспрямованого впливу на цей процес.

Однією з проблем, що ускладнює вивчення професійного самовизначення підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку є відсутність навіть адекватних меті діагностичних методик. Жодна з профорієнтаційних методик або методик, спрямованих на визначення сформованості професійної ідентичності, не тільки не відповідає інтелектуальним особливостям досліджуваних учнів, а й не враховує діапазону професій, з якими вони можуть бути знайомі і якими здатні опанувати. Звичайно, цей факт почасти гальмував дослідження у означеному колі питань. Хоча початкові кроки у напрямку вирішення проблеми все ж робляться.

Сфера можливостей трудової діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями є, з одного боку, відносно обмеженою, але і достатньо широкою для того, щоб надавати можливість для вибору найоптимальнішого варіанту майбутньої професії. Причому зміст професійної освіти таких осіб повинен відповідати їх потребам, схильностям та інтересам (Бровченко & Хижняк & Джаббарова, 2021). Хоча, як стверджують деякі дослідники, особливості інтелектуального розвитку таких учнів не дозволяють ставити питання про абсолютно вільний вибір професії самими учнями, чого очікують від нормотипових старшокласників. Первинний відбір найбільш доступних учням з порушеннями інтелекту професій ґрунтовно та ретельно проводиться педагогами спеціальних шкіл, а також достатньо підготовленими та обізнаними у цьому питанні батьками.

Сучасні дослідження дозволяють виявити та описати динаміку професійних нахилів учнів з інтелектуальними порушеннями, що навчаються у спеціальних школах. Корекційні педагоги стверджують, що учні з порушеннями інтелектуального розвитку опановують трудовими навичками на оптимальному рівні на 7–8 роках навчання. Приблизно в цьому віці діти починають замислюватися про своє місце в соціумі, про майбутнє, яке передбачає певну трудову діяльність, вибір професійного шляху. Життя ставить перед ними нові складні завдання, що визначають їх психосоціальний розвиток. А це в свою чергу значно змінює особливості взаємодії з оточуючими людьми, орієнтуючи підлітків на спілкування з дорослими, педагогами та батьками, у них виникає потреба обговорення життєвих перспектив, в тому числі професійних. Але найчастіше ця потреба гостро постає у проблемних ситуаціях, які викликають у дітей особливу тривогу (Копылова & Лашина, 2006).

У старших класах школи відбувається також стрибок у розвитку інтелекту, підлітки набувають здібності мислити логічно та робити певні висновки щодо власних виборів та вчинків. Великий відсоток старшокласників з неускладненими порушеннями інтелекту набувають впевненості та цілеспрямованості у доступній їм сфері практичної діяльності, здатні проявити наполегливість у спрямуванні до обраної мети. Розвиток емоційно-вольової сфери дозволяє учням корекційних шкіл адекватно переживати власні успіхи та невдачі (Емельянова & Яковлева, 2020).

У процесі навчання та виховання учнів спеціальної школи їх дефекти психофізичного розвитку частково коректуються та піддаються деякій компенсації, що, звичайно, впливає на рівень їх працездатності та здібності до професійного самовизначення.

Вважається, що учні з порушеннями інтелектуального розвитку не здатні досягти настільки високого рівня професійного самовизначення, який би дозволив їм адекватно оцінити власні здібності і можливості та обрати самостійно найбільш оптимальний рід майбутньої трудової діяльності, але при цьому їм доступне розуміння і усвідомлення необхідності праці в своєму житті і присутнє бажання працювати та бути корисними членами суспільства.

Одним із найбільш значущих факторів при виборі професії підлітками з порушеннями інтелектуального розвитку є вплив на цей вибір педагогів, вихователів та інших дорослих людей, що супроводжує профорієнтаційну роботу з цією категорією учнів (Бондар, 2016). Деякий відсоток дітей з інтелектуальними порушеннями схиляється до професії власних батьків або до суміжних, якщо батьківська є для них занадто складною, ще задовго до часів, коли це питання стає актуальним. Достатньо велика кількість учнів з інтелектуальними порушеннями визначаються у виборі майбутньої професії в старших класах школи, в процесі профорієнтаційної роботи. Але є і такі, які не визначаються у виборі зовсім, приймаючи як даність ті варіанти, які пропонує освітній

заклад.

Для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку характерними є низька працездатність, низька здатність до саморегуляції, що проявляється у небажанні долати найменші труднощі та прагнути самовдосконалення, швидка втомлюваність від будь яких зусиль. Особливо це проявляється у підлітків з плинними захворюваннями нервової системи і складними дефектами, що супроводжуються зниженням зору і слуху, а також порушеннями опорно-рухового апарату (Мерсіянова, 2012). Але, при певній специфіці психіки дітей з порушеннями інтелекту, як і при нормальному розвитку, їх професійне самовизначення залежить від віку.

У молодшому підлітковому віці, наприклад, їм притаманне широке коло професійних інтересів, вони бажали б бачити себе у майбутньому бізнесменами, поліцейськими, лікарями, вчителями тощо. Це пояснюється їх низькою критичністю та важкістю у визначенні власних здібностей до виконання певних професійних обов'язків, незнанням вимог до професіонала, недостатнім життєвим досвідом (Пашинова, 2018).

Часто уявлення про професію, яку обирають підлітки з порушеннями інтелекту, носять у них суто практичний характер і пов'язані зі змістом трудового навчання у школі, з уже наявними у них трудовими навичками. Але все одно вони можуть мріяти про явно недоступні для них професії, що пред'являють підвищені вимоги до інтелекту, уважності, вольових зусиль та виваженої обережності, якими вони не можуть опанувати через особливості власного психофізичного розвитку. Також недоступними для цієї групи осіб слід вважати професії, які вимагають і певного рівня фізичного здоров'я та витримки, що могли б привести до швидкого виснаження та погіршення вже існуючих хвороб. І тільки в старших класах школи учні починають надавати перевагу тим професіям, яким реально можуть навчитися і в яких здатні досягти успіху та певної самореалізації. Це говорить про те, що самооцінка таких дітей, будучи суттєво завищеною в молодшому віці, стає більш адекватною до кінця шкільного навчання (Емельянова & Яковлева, 2020).

Хоча, з іншого боку, можна було б припустити, що система професійної освіти та взагалі працевлаштування у сучасній людській культурі (не тільки вітчизняної) просто не здатна пропонувати щось по силам особам з порушеннями інтелекту, але саме у тій сфері, яка для них є цікавою. Наприклад, дівчинка з розумовою відсталістю, яка мріє стати вихователем, взагалі-то здатна впоратися з деякими функціями догляду за дітьми, що може бути врахованим при визначенні її професійного шляху. А хлопець, якому до вподоби професія водія, здатен опанувати керівництвом деякої простої господарської техніки. Дитина, що пишається роботою свого батька – електрика, може засвоїти прості види робіт з електроприладами і бути достатньо обережною у роботі з ними.

Ще однією проблемою в професійному самовизначенні підлітків та

юнаків з інтелектуальними порушеннями є їх професійна стійкість. Дослідження К. Турчинської показали, що її рівень у осіб з порушеннями інтелекту значно нижче, ніж у нормотипових учнів професійних училищ. Це проявляється в тому, що вони занадто часто змінюють місце роботи та рід діяльності (Турчинская, 1986). Однією з причин цього явища автор вказує недостатність та низьку якість профорієнтаційної та виховної роботи з такими учнями, до якої треба знаходити особливі підходи в корекційних закладах освіти.

Перш за все треба звернути увагу на інтереси зростаючої особистості, які визначають формування професійної спрямованості та виникнення певних настанов на розвиток професійно важливих якостей. Інтереси спонукають учнів до активної діяльності, підвищують працездатність та сприяють підвищенню старанності у навчанні.

Також в дослідженнях К. Турчинської розкриті особливості прояву професійної мотивації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в різні вікові періоди. Виявлено, що молодшим підліткам до приблизно восьмого класу важко мотивувати власний інтерес до тієї або іншої професії (Турчинская, 1986). А описані мотиви є або ситуативними, пов'язаними із зовнішньою привабливістю діяльності, або розпливчасті та протирічні. У великій кількості старшокласників в корекційних школах професійні інтереси недостатньо сформовані, неусвідомлені та нестійкі.

До речі, схожі тенденції спостерігаються і у підлітків та юнаків з нормальним інтелектом, що останніми роками все більш відсувають у майбутнє своє професійне самовизначення, навіть стоячи на порозі вибору закладу вищої освіти. Вже нікого не дивує і навіть вважається нормальним отримання декількох професійних освіт паралельно, або у зрілому віці. Але що стосується підлітків з порушеннями інтелекту, така розтягнутість у професійному самовизначенні та його нестійкість проявляється більш гостро.

Робота з формування професійної спрямованості та власне профорієнтація починаються з сім'ї, де батьки приділяють велике значення плануванню майбутнього своїх дітей та їх соціалізації, а також достатньо адекватно оцінюють реальні їх можливості. Хоча частіше батьки в цих питаннях також потребують певної консультативної допомоги.

Згідно з проаналізованими дослідженнями, в профорієнтаційній роботі головною метою корекційних педагогів та психологів, що працюють з означеною категорією осіб, повинне стати виявлення основних здібностей вихованців з інтелектуальними порушеннями, тих сфер діяльності, які є для них найбільш успішними, та спрямування саме в цей бік їх інтересів, одночасно визначаючи найбільш реалістичні напрямки професійної самореалізації, підтримуючи і підкріплюючи успіх, вселяючи віру в себе, в свою корисність для суспільства і в реальність отримання задоволення від улюбленої праці. Одним із завдань на шляху до мети в цьому випадку стає створення надійних та валідних

методик дослідження професійних інтересів, професійної мотивації та самовизначення підлітків з порушеннями інтелекту.

Список використаної літератури

1. Бистрова Ю. О. Корекційна робота з формування професійного самовизначення учнів з порушеннями психофізичного розвитку. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2012. №2 (4). С. 121–128. **2. Бондар В. І.** Дидактичні функції професійно-трудового навчання осіб з інтелектуальними порушеннями та умови їх реалізації. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2016. Вип. 8. С. 46–52. **3. Бровченко А. К.,** Хижняк М. В., Джаббарова Л. В. Мотиваційні фактори професійного самовизначення осіб з порушеннями інтелекту. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2021. № 9. С. 50–57. **4. Емельянова И. Д.,** Яковлева И. В. Развитие у школьников с интеллектуальной недостаточностью готовности к профессиональному самоопределению. *Известия ВГПУ. Педагогические науки*. 2020. №4 (289). С. 15–21. **5. Копылова Т. Г.,** Лашина О. Л. Система профориентационной работы в коррекционной школе VIII вида. *Дефектология*. 2006. №5. С. 75–78. **6. Мерсіянова Г. М.** Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей : посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 80 с. **7. Пашинова О. В.** Особенности профессионального самоопределения и профессиональных предпочтений школьников с интеллектуальными нарушениями. *Педагогический ИМИДЖ*. 2018. № 3 (40). С. 86–98. **8. Турчинская К. М.** Профориентация во вспомогательной школе. Киев : Радянська школа, 1986. 126 с.

References

1. Bystrova, Yu. O. (2012). Korektsiina robota z formuvannia profesiinoho samovyznachennia uchniv z porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku [Corrective work on the formation of professional self-determination of students with mental and physical disabilities]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykhohohiia» – Bulletin of the Alfred Nobel University of Dnepropetrovsk. Series: Pedagogy and Psychology*, 2 (4), 121-128 [in Ukrainian]. **2. Bondar, V. I.** (2016). Dydaktychni funktsii profesiino-trudovoho navchannia osib z intelektualnymy porushenniamy ta umovy yikh realizatsiic [Didactic functions of vocational training of persons with intellectual disabilities and conditions of their implementation]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky) – Current issues of correctional education (pedagogical sciences)*, 8, 46-52 [in Ukrainian]. **3. Brovchenko, A. K.,** Khyzhniak, M. V., & Dzhabbarova, L. V. (2021). Motyvatsiini faktory profesiinoho samovyznachennia osib z porushenniamy intelektu [Motyvatsiini faktory profesiinoho samovyznachennia osib z porushenniamy intelektu]. *Visnyk Lvivskoho*

universytetu. Seriiia psykholohichni nauky – Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia: Psykholohichni nauky, 9, 50-57 [in Ukrainian]. **4. Emel'yanova, I. D., & Yakovleva, I. V. (2020).** Razvitie u shkol'nikov s intellektual'noj nedostatochnost'yu gotovnosti k professional'nomu samoopredeleniyu [Development of schoolchildren with intellectual insufficiency of readiness for professional self-determination]. *Izvestiya VGPU. Pedagogicheskie nauki – News of VGPU. Pedagogical sciences, 4 (289), 15-21 [in Ukrainian].* **5. Kopylova, T. G., & Lashina, O. L. (2006).** Sistema proforientacionnoj raboty v korrekcionnoj shkole VIII vida [The system of career guidance work in the correctional school of the VIII type]. *Defektologiya – Defectology, 5, 75-78 [in Russian].* **6. Mersiianova, H. M. (2012).** Profesiino-trudove navchannia u spetsialnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh dlia rozumovo vidstalykh ditei [Vocational training in special secondary schools for mentally retarded children]. Kyiv: Pedagogichna dumka [in Ukrainian]. **7. Pashinova, O. V. (2018).** Osobennosti professional'nogo samoopredeleniya i professional'nyh predpochtenij shkol'nikov s intellektual'nymi narusheniyami [Features of professional self-determination and professional preferences of schoolchildren with intellectual disabilities]. *Pedagogicheskij IMIDZH – Pedagogical IMAGE, 3 (40), 86-98 [in Russian].* **8. Turchinskaya, K. M. (1986).** Proforientaciya vo vspomogatel'noj shkole [Vocational guidance in the auxiliary school]. Kiev: Radianska shkola [in Russian].

Бровченко А. К., Кондратенко В. О., Пехарєва А. С. Проблема професійного самовизначення підлітків з інтелектуальними порушеннями

У статті аналізується проблема професійного самовизначення підлітків з інтелектуальними порушеннями, що має найбільшу актуальність у старших класах школи. Авторами описані особливості вибору професійного шляху учнями корекційної школи, складності та проблеми, які виникають в процесі профорієнтаційної роботи та під час трудового навчання і виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Описані також деякі психологічні особливості учнів корекційних шкіл, що безпосередньо впливають на процеси професійного самовизначення, суттєво ускладнюючи їх. Відзначено, що проблеми визначаються не тільки специфікою мотиваційної, вольової та, звичайно, інтелектуальної сфери означеної категорії осіб, а й об'єктивними причинами, які обумовлені інерційністю суспільства у вирішенні поставлених завдань. Складності вивчення проблеми починається з відсутності достатньо надійних та інформативних методик дослідження професійних інтересів учнів з порушеннями інтелекту, їх готовності вибирати професію самостійно та саме рівня професійного самовизначення. У статті відзначається, що дослідженню професійного самовизначення осіб з інтелектуальними порушеннями у вітчизняній науці майже не приділяється увага, інтерес педагогів та психологів концентрується на практичних питаннях профорієнтації і трудового

навчання, внутрішні психологічні процеси, що відбуваються при виборі старшокласником професії, при цьому вивчаються недостатньо повно і глибоко. Авторами відзначається, що успішне вирішення питань трудової адаптації осіб з порушеннями інтелекту та набуття ними самостійно вибраної та приємної професії, що співвідноситься з їх власними інтересами, обумовлюється повним і всебічним аналізом особистості учнів, їх інтересів, внутрішніх спонукань та мотивів, а надалі спрямуванням їх трудової активності у визначеному напрямку.

Ключові слова: професійне самовизначення підлітків з інтелектуальними порушеннями, профорієнтація, трудове навчання дітей з інтелектуальними порушеннями, вибір професії у підлітковому віці.

Бровченко А. К., Кондратенко В. А., Пехарева А. С. Проблема професійного самоопределення подростков с интеллектуальными нарушениями

В статье анализируется проблема професійного самоопределення подростков с интеллектуальными нарушениями, что приобретает особую актуальность в старших классах школы. Авторами описаны особенности выбора професійного пути учащимися коррекционной школы, сложности и проблемы, возникающие в процессе профориентационной работы и во время трудового обучения и воспитания детей с нарушениями интеллектуального развития. Описаны также некоторые психологические особенности учащихся коррекционных школ, оказывающих непосредственное влияние на процессы професійного самоопределення, существенно усложняя их. Отмечено, что проблемы определяются не только спецификой мотивационной, волевой и интеллектуальной сферы данной категории лиц, но и объективными причинами, которые обусловлены инерционностью общества в решении поставленных задач. Трудности изучения проблемы начинаются с отсутствия достаточно надежных и информативных методик исследования професійных интересов учащихся с нарушениями интеллекта, их готовности выбирать профессию самостоятельно и уровня професійного самоопределення. В статье отмечается, что исследованию професійного самоопределення лиц с интеллектуальными нарушениями в отечественной науке почти не уделяется внимание, интерес педагогов и психологов концентрируется на практических вопросах профориентации и трудового обучения, внутренние психологические процессы, происходящие в процессе выбора старшекласником професии, при этом изучаются недостаточно полно и глибоко. Авторами отмечается, что успешное решение вопросов трудовой адаптации лиц с нарушениями интеллекта и приобретение ими самостоятельно избранной професии, соотносимой с их собственными интересами, обуславливается полным и всесторонним анализом личности учащихся, их интересов, внутренних побуждений и мотивов, а

в дальнейшем направлении их трудовой активности в определенном направлении.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение подростков с интеллектуальными нарушениями, профориентация, трудовое обучение детей с интеллектуальными нарушениями, выбор профессии в подростковом возрасте.

Brovchenko A., Kondratenko V., Piekharieva A. The Problem of Professional Self-determination of Adolescents with Intellectual Disabilities

The article analyzes the problem of professional self-determination of adolescents with intellectual disabilities, which is of particular relevance in high school. The authors describe the features of the choice of a professional path by students of a correctional school, the difficulties and problems that arise in the process of career guidance and during labor training and education of children with intellectual disabilities. Some psychological characteristics of students of correctional schools are also described, which have a direct impact on the processes of professional self-determination, significantly complicating them. It is noted that the problems are determined not only by the specifics of the motivational, volitional and, of course, the intellectual sphere of this category of people, but also by objective reasons, which are due to the inertia of society in solving the tasks. Difficulties in studying the problem begin with the lack of sufficiently reliable and informative methods for studying the professional interests of students with intellectual disabilities, their willingness to choose a profession on their own and the level of professional self-determination. The article notes that almost no attention is paid to the study of professional self-determination of persons with intellectual disabilities in domestic science, the interest of teachers and psychologists is concentrated on practical issues of vocational guidance and labor training, internal psychological processes occurring in the process of choosing a profession by a high school student, while being studied insufficiently and deep. The authors note that the successful solution of the issues of labor adaptation of persons with intellectual disabilities and the acquisition by them of their own chosen profession, correlated with their own interests, is determined by a complete and comprehensive analysis of the personality of students, their interests, internal motives and motives, and in the future, the direction of their labor activity in a certain direction.

Key words: professional self-determination of adolescents with intellectual disabilities, career guidance, labor education of children with intellectual disabilities, choice of profession in adolescence.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2022 р.

Прийнято до друку 28.02.2022 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Проскурняк О. І.

Наукове видання

ВІСНИК
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(педагогічні науки)

№ 1 (349) лютий 2022

Частина II

Відповідальні за випуск:
д. п. н., проф. **О. Л. Караман**
д. п. н., доц. **Я. І. Юрків**

Здано до склад. 28.01.2022 р. Підп. до друку 28.02.2022 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 31,39. Наклад 200 прим. Зам. № 191.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, 92703. т/ф: (06461) 2-16-02.
e-mail: luguniv.info.edu@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.